

Svazek Literatura I obsahuje články a zprávy z prvního údobí Nerudovy literárně kritické a publicistické činnosti, z let 1857—1866. Společenská i politická situace byla pro příslušníky mladé radikální generace z počátku krajně nepříznivá. Útlak Bachovy éry omezil publikační možnosti v časopisech na nejmenší míru. Českých novin kromě vládních Pražských novin nebylo, z beletristických časopisů vycházel jediný *Lumír*, kde mladí mohli otiskovat své básnické prvotiny, zatím co Časopis Českého museum ve své kritické rubrice, jejímž autorem byl Jakub Malý, choval se k mladým autorům krajně zdrženlivě, ba odmítavě. A tak byli někteří nuceni, chtěli-li psát své poznámky na okraj literárního rozvoje, přispívat i do německých novin. Neruda se proto od jara roku 1857 stal spolupracovníkem liberálního deníku *Tagesbote aus Böhmen*, vydávaného tehdy Davidem Kuhem a zprvu sympaticky nakloněného českým snahám. (Vždyť na příklad roku 1856 byl konfiskován pro příznivý nekrolog o Karlu Havlíčkovi!) Vedle Nerudy přispívali tam Josef Barák, Knedlhans-Liblínský, Jan Ohéral, Jan Erazim Sojka a j. Nerudovy příspěvky jsou většinou opatřeny šifrou -a. Na podzim r. 1858 však Kuh uveřejnil několik článků o podvrženosti Rukopisů a to dalo podnět k Nerudovu definitivnímu rozchodu s redakcí Tagesbotu.

Brzy nato — neznámo kdy — Neruda přestoupil do jiného německého deníku *Prager Morgenpost*, jehož redakce se od 1. května 1858 ujal Jan Ohéral, bývalý redakční Nerudův kolega z Tagesbotu. Vedle Nerudy mezi přispěvateli byli na příklad zase Josef Barák, Eduard Rüffer, Josef Wenzig a j. Průběhem roku 1858 a 1859 časopis pilně zaznamenával a stručně glossoval, co nového se děje v německé i české literatuře (o Lumíru, o Pflegru Moravském, Waldauovi, Hankovi, o Rukopisech, později o Humoristických listech, o Obrazech života, o Hálkovi, Erbenovi, o spisech Tylových a pod.). Zprávy ty jsou většinou předznamenány šiframi -x, někdy - β , - α a pod. Těžko rozsoudit, co psal Neruda, co Barák anebo jiní. Pouze jeden článek podepsaný J. N. (o Waldauových Böhmsche Granaten z 15. prosince 1858) zařazujeme do tohoto souboru. Nerudovo autorství je nesporné.

Mezitím v druhé polovici října roku 1858 Neruda anonymně vydal veršovanou brožurku *U nás*. Byla to pamfletická reakce na literární situaci, jak se u nás pro mladé básníky a zejména pro Nerudu vytvářela a jejímž hlavním představitelem se stal *Jakub Budislav Malý* (1811—1885) jako hlavní představitel všeho literárního zpátečnictví a ramenářství

který nedávno, v době zostřené reakce, dovedl (roku 1852 v Musejníku) na příklad vytýkat Karlu Havlíčkovi, internovanému v Brixenu, že „často vážné otázky rozhodovati chtěl pouhými vtipy“ a „neuměl pevně ustanoviti se na jistém nezvratném směru“. Týž Jakub Malý v Pražských novinách 17. června ve svém (anonymním) posudku o almanachu Máj na rok 1858 ostře zaútočil zejména proti Nerudovým příspěvkům v almanachu (na př. u básně O Šimonu Lomnickém mluví o „unaveném čtenáři“ a o Nerudově „Notiční knize novinkářově“ soudí, že by si bylo přát, aby tohoto příspěvku v almanachu raději nebylo). Zatím Jakub Malý začal v píseckém Poutníku od Otavy od října 1858 otiskovat své „Listy z Prahy“, zprvu šifrované písmenou K., později plným jménem podpisované. Zahájil tak svou soustavnou kampaň proti „záhubnému směru jisté nejmladší strany (bohužel že strany) spisovatelské, jejíž bezpříkladná arogance jenom neschopností jejich se vyrovná“. (Str. 275.)

Na tyto útočné věty ovšem mladí nemlčeli. Jejich pozice se zatím podstatně zlepšila tím, že Josef Vilímek, mladý, energický nakladatel, přítel Nerudův, počal za Nerudovy účinné redakční pomoci od ledna 1859 vydávat obrázkový měsíčník *Obrazy života* jako orgán mladých. V nich Neruda otiskuje svou zásadní úvahu „Nyní“, zde uveřejňuje (v březnu) „První a poslední slovo p. J. Malému“, svůj další bojovný článek „Škodlivé směry“ (květen a červen) a polemiku „Něco o ‚posledním‘ slově“. A zde konečně vychází Nerudův článek plný sebejistoty „Smíření“ (v listopadu). V *Obrazech života* otiskuje V. Hálek zásadní úvahu „Básnictví české v poměru k básnictví vůbec“, a zde, hned v lednovém a únorovém čísle, přispíší mladým na pomoc příslušník starší generace Karel Sabina svými polemickými „Literárními obrazy“, kterými se staví po bok „několika mladým básníkům, jimž se právě zachtělo nejíti vyšlapanými u nás cestami“ a jimž „úmyslné stranictví lživě a křivě se vytýká“.

V *Obrazech života* Neruda kolem sebe seskupuje mladé spisovatele, a to básníky, prozaiky i spisovatele vědecké. Vedle jmenovaných jsou to zejména Pflieger Moravský, Heyduk, Jahn, Barák, Chládek, Crha, Janda, Šmilovský, Světlá, Pravda, Zelený, Durdík, Zvonař a j. Leč společenské a politické poměry ještě u nás tak nevyzrály, aby se *Obrazy života* udržely v původní podobě reprezentačního obrázkového listu. Roku 1860 se Neruda s nimi uchyluje do Litomyšle k A. Augustovi, kde se dokonce mýnil usadit a *Obrazy života* vydávat vlastním nákladem. Nedošlo k tomu a Neruda odevzdal redakci Jiljímu V. Jahnovi.

Podstatná změna pro Nerudu nastala na podzim roku 1860, kdy se dr Al. Krásovi podařilo založit samostatný český deník *Čas* a Neruda v něm od října (1860) přebral řízení feuilletonu a kritické rubriky. V redakci se sešel s řadou osobních přátel a známých a rozvinul svou činnost naplno. Uveřejnil tu řadu literárních článků, nekrologů, kritických statí i drobných literárních gloss na okraj dne.

Ale s Časem se Neruda dosti záhy rozešel. Majitel listu opustil dosavadní politickou linii federalistickou, přiklonil se k centralistické politice vídeňské. Tím se pro bývalé radikální demokraty i jejich mladší pokrokové literární přátele další pobyt v Čase stal nemožným. Odešli proto do nově založeného deníku *Hlas*, vedeného dr. Antonínem Finkem, a zde od 1. ledna 1862 zahájili činnost: Neruda, Sladkovský, Barák, František Schwarz, oba Vávrové, Vincenc i Emanuel. V Hlasu Neruda pokračuje ve své novinářské i kritické činnosti. Hned z jara 1862 je nucen podstoupit kritický souboj s příslušníky nejmladší, nastupující generace, soustředěné v almanachu *April*, jimž se linie Hlasu v některých otázkách zdála málo radikální a důsledná.

Zatím se Nerudův sen, aby vycházel český ilustrovaný časopis, který by si zachovával vysokou literární úroveň, udržoval svěží, poutavou a zároveň poučnou část obrazovou a tak pronikal do českých rodin, — počal uskutečňovat v nově založené *Rodinné kronice*, která počala vycházet od dubna 1862 formálně za redakce Karla Víta Hofa (nákladem Schreyerovým a Fuchsovým). Neruda i jeho přátelé (Schwarz, Chocho-loušek, Herold, E. Vávra, Podlipská) pilně spolupracují. A již příští rok (od 3. října 1863) se Neruda sám ujímá redakce a jeho redakční přítel z Hlasu František Schwarz se stává nejen redakčním „spolupracovníkem“, ale i nakladatelem. A Neruda tu naplno rozvíjí svou redakční iniciativu: své práce mu svěřují nejen staří přátelé jako Frič, Heyduk, V. K. Šembera, ale Neruda připoutává k listu i příslušníky pokolení nejmladšího. Čteme jméno Jaroslava Martince (nedávno redaktora pamfletického *Aprilu*, zaostřeného proti Nerudovi), Ferdinanda Schulze, Václava Šolce a j. A také obrazově je *Rodinná kronika* na výši. Ročník za přímé Nerudovy redakce dýchá opravdovou svěžestí. Neruda zde tiskne literární podobizny svých přátel Sladkovského, V. Vávry, F. Prokopa, Ž. Podlipské a tak si pomalu vytváří svůj typický slovesný žánr, v němž časem tak vynikne. — Koncem září 1864 se však Neruda redakce vzdal a hlavním spolupracovníkem se stal Karel Sabina.

V červnu 1865 splývá *Hlas* s *Národními listy* a Neruda tam pokračuje ve své činnosti. Jenže *Národní listy* prodělávaly bouřlivé doby, bývaly často konfiskovány, a proto si vytvářejí okrajový beletristický časopis *Literární listy* (1865), kde Neruda uveřejňuje několik svých zásadních kritik. V těch letech prožívala česká kniha těžkou krizi, jež přímo souvisela s přetvářením celé národní společnosti. S obnovením politického života na počátku šedesátých let se pozornost národně uvědomělého měšťanstva soustřeďuje na události politické a na čtení denního tisku, zatím co tradiční zájem o českou knihu nápadně upadá. Trpce to pociťovala česká kniha a stejně trpce to pociťovaly i beletristické časopisy. Neruda si tento přelom v národním písemnictví živě uvědomoval. Proto se jeho závěrečný rozbor končí v požadavku dalekozorném: „Musíme u tvoření čtenářstva opět skoro od základů začít!“ (*Literární listy* 5. srpna 1865.)

V roce 1866 se Neruda s Hálkem zúčastnil redakce nově vzniklých *Květu*. Ale to byla, jak se zdá, jen účast formální a neprojevila se u Nerudy nějakou iniciativou.

Neruda se nikdy nepokusil sestavit své literárně kritické články a úvahy v nějaký uzavřený knižní celek. Proto volíme pro naše vydání této důležité složky Nerudovy publicistické činnosti jedině možný postup: podle časového sledu, jak byly uveřejňovány.

Některé ze statí obsažených v tomto svazku pojal již Ladislav Quis (u F. Topiče) do Sebraných spisů, řada druhá, díl VI (1910) a VII (1911), ale soustavněji a úplněji až Miloslav Novotný v Díle Jana Nerudy, sv. XXIV (vyd. Kvasnička a Hampl 1925). Z Novotného edice, pokud zahrnuje stejný časový úsek jako svazek náš, vypouštíme celkem 77 článků nebo poznámek, u kterých nelze bezpečně nebo pravděpodobně prokázat Nerudovo autorství. Jde většinou o knihopisné záznamy o knihách v rubrikách Nerudou sice řízených, ale které nijak nedokreslují Nerudův profil literárního kritika a portretisty. Naproti tomu zařazujeme do svazku některé jiné Nerudovy články, které se teprve nyní podařilo nalézt, jejichž autorství je nesporné, anebo které na př. Novotný zařadil do jiných svazků (na př. XI. Drobné klepy, XII. Feuilletony z let 1863 a 1864, XIII. Z Hlasu do Národních listů, po př. XXV. Vážně i vesele), ačkoliv svým převážně literárním obsahem náleží do svazku Literatura.

Jsou to:

- 1858 U nás
Alfred Waldau, Böhmisches Granaten (Prager Morgenpost)
- 1860 Babinský žije! (Obrazy života)
Obrazy života (z obálky)
- 1861 Z české žurnalistiky (D. XI)
Drobné klepy (D. XI)
- 1862 Drobné klepy (D. XI)
Nestoudná knížečka (Rodinná kronika)
Alexander Balcárek (Rodinná kronika)
Obrazy života (Hlas)
Přehled žurnalistiky české (D. XXV)
Pan J. E. Sojka, posel míru (D. XI)
Upomínka z roku 1859 (D. XI)
- 1863 Originální geniové a česká literatura (D. XII)
Lumír (Hlas)
Pan Jan Erazim Sojka a maršál Pélissier (D. XI)
Humorista a humor — Monumentálnost v Slovníku naučném —
Páně Svobodova Beseda (D. XII)
- 1864 Nový titul Pražských novin (D. XII)
Prokop Chocholoušek (Rodinná kronika)

- Veleslavín, časopis typografický (D. XII)
 Karla Viktora Hansgirga Liederbuch für Deutsche in Böhmen
 (D. XII)
 Těžké věci — Něco z domácí industrie — A opět Hansgirg,
 nebohý Hansgirg! — Romeo a Enšpigl, smutek a humor
 (D. XII)
 Z literatury románů (D. XII)
 Poslední slovo umírajícího (D. XII)
 Vedle osiřelého stolku — Pierot politicko-literární — Vymáhání
 se rovnoprávnosti (D. XII)
 Důležitý spis německý — Victor Hugo a hlas německé kritiky —
 Dlužníci a dlužník (D. XII)
 Odhalení pomníku Mikovcova (D. XII)
 Victor Hugo, Chrám Matky Boží v Paříži (Hlas)
 Krátký nekrolog — Náš John Leech — Učitelský humor —
 Příležitost k satíře (D. XII)
 Čeho je potřeba, aby byl člověk žurnalistou (D. XII)
 Řeč starosty Svatoboru (D. XII)
 Dr Legis-Glückselig a rukopis Kralodvorský (D. XII)
 Nový ruch literární (D. XII)
 „Der Geist, sein Entstehen und Vergehen“ — Příští potopa —
 Pomník Smetanovi (D. XII)
 1865 Od pohřbu Bozděchova (D. XII)
 List „stého“ exempláru české knihy k otci spisovateli (D. XII)
 1866 Také literatura! (D. XIV)
 Rozmluvy s hrubiánem (D. XIV)
 Pro lid (Národní listy)

Některé články a glossy opatřujeme vlastními samostatnými názvy,
 a to většinou podle názvů knih, o nichž jednají, po případě podle
 obsahu článku. (V obsahu je označujeme *.)

Jsou to:

str.

- 60 Poznámka k článku J. Valdemara Jaroše Samoukové české poesie
 86 Alfred Waldau, České národní tance
 117 Poznámky k studii Vítězslava Háška Básnictví české v poměru
 k básnictví vůbec
 133 Poznámka k úvaze J. Ž. „Z Moravy“
 156 České národní tance
 173 České granáty — Böhmische Granaten
 177 Jan Krejčí, Geologie
 186 Babinský žije!
 198 Literatura v době nastávajícího politického ruchu
 207 Josef Svátek, Anna z Kunštátu
 209 Josef Junghans, Otokar II. v Samlandu

- 291 Victor Hugo, Bídňici
 299 Almanah k památce Havlíčkově (též str. 302)
 307 Stagnace literární
 310 Jindřich Dvořák, Poetické lístky
 315 Básně Alexandra Balcárka
 319 Josef Frič, Libušin soud
 331 „Velmi málo se píše a ještě méně čte!“
 338 Karel Smrt, Arnošt
 341 Jiljí Vratislav Jahn, Růženec

Při jazykové úpravě jsme se řídili akademickými zásadami z roku 1947 a dosavadními zkušenostmi při vydávání Spisů Jana Nerudy.

Textové úpravy a opravy věcné byly provedeny na těchto místech:

- 14: J. G. *Findel* — opravujeme místo chybného *J. G. Fiedel*;
 47: J. *Langer* — místo chybného *J. Langen*;
 66: *všestranná* činnost m. *nestranná*;
 204: ta nebo *ona* m. *ana*;
 213: *nevybloubal* m. *vybloubal*;
 244: *Šuměním* perutí m. *s uměním*; nauvyklou m. *newyklou*;
 280: věci pouze vedlejší ... *přivolanou* m. *přivolaná*;
 284: *Pohorskou* vesnicí m. *Podhorskou*;
 293: *Tůma* m. *Tuma*.

K otázce Nerudova autorství u dvou článků nutno připomenout: K motivu „stého“ exempláru z nepodepsaného feuilletonu „List „stého“ exempláru české knihy k otci spisovateli“ (str. 509) vrací se Neruda opět v článku „České písemnictví za posledních dnů“ (viz str. 513) hned následujícího dne (5. srpna 1865), otištěném v Literárních listech a podepsaném nepochybnou šifrou -a. Šlo zřejmě o nějaký Nerudův osobní zážitek, snad s jeho Arabeskami, jež vyšly v minulém roce 1864.

V nepodepsaném feuilletonu „Pro lid“ (str. 532) autor ohlašoval myšlenku založit Matici lidu (původně jen Spolek pro vydávání laciných knih českých); vrátil se k ní znovu příštího roku s jasně šifrovaným feuilletonem Δ Nový pracovník na národa roli dědičné (Národní listy č. 109 z 19. dubna 1867). Viz Spisy J. Nerudy, Literatura II.

Za pomoc při vydávání a poznámkování tohoto svazku děkuji zejména Jiřímu Horákovi, †Miloslavu Hýskovi, Boh. Lifkovi, Petru Rákosovi, Karlu Svobodovi a pracovníkům Ústavu pro českou literaturu Miroslavu Heřmanovi, Rudolfu Havlovi, Anně Karasové, Josefu Polákovi, †Karlu Polákovi, Jarmile Sirotkové a Rudolfu Skřečkovi.

Jan Thon